

„A Tisza-parton mit keresek?”

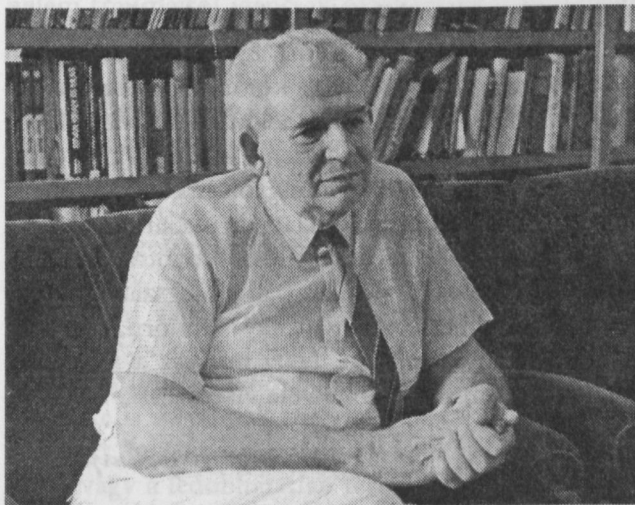
Ady Endre izgatott kérdését/felkiáltását valószínűleg minden olyan művész és tudós magáénak érezheti, aki vidéken próbál – olykor méltánytalan helyzetben – jelentőset, a „helyi értékrenden” messze túlbaladót alkotni. A Tisza-parton azonban nemcsak a lelki nyugtalanság, hanem az elszántság verse. Ezért is választottuk a híres sort sorozatunk címéül, melyben a magyar kultúra és tudományosság Szegedhez is kötődő jeleseit kívánjuk megszólaltatni.

„Megismerni a tarka és zezgugos világot”

BESZÉLGETÉS KRISTÓ GYULA TÖRTÉNÉSSZEL

A szabad királyi várossá nyilvánításának 500. évfordulóját ünneplő Szeged a jubileum évében Kristó Gyulát, a JATE történészprofesszorát avatta díszpolgárává. A kiüntetés egyaránt szól a nemzetközi rangú, iskolateremtő középkorásznak, az éveken át vezető tisztségeket betöltő, fontos egyetemszervező munkát végző egyetemi tanárnak, az eddig 68 önálló kötetet, több száz tanulmányt publikáló szerzőnek és természetesen a Szeged története című ötkötetes, valószínűleg hosszú évtizedekig meghaladhatatlan monográfia szerkesztőjének. Kristó professzorral, akit a szorosán vett történelmi témák mellett irodalomtörténelmi, történelmi folklorisztikai, névtani, demográfiai és nyelvtörténelmi témák is foglalkoztatnak, s aki az Anjou-kori oklevelek közreadásával most óriási szolgálatot tesz a magyar középkorkutatásnak, egyetemi szobájában pályájáról, kutatói ars poeticájáról és Szegedhez fűződő kapcsolatáról beszélgettünk.

– Professzor úr, hogyan emlékszik vissza gyermekkorára? Milyen élmények, hatások befolyásolták későbbi pályaválasztását?



– Nem értelmiségi közezből indultam, szüleim, nagyszüleim kétkézi munkások voltak. Apai ágon hódmezővásárhelyi, anyai ágon orosházi származású vagyok. Orosházát akár szülőfalumnak is nevezhetném, hiszen 1939-ben még falu volt, s csak 1946-ban kapott városi címet. Gyerekkorom egyfelől roppant nyugodtan és békésen telt, egyetlen gyermeke voltam szüleimnek. Tízéves koromig mindkét nagyszülőnk velünk együtt élt, tehát há-

romgenerációs családban nőttem fel, ahol négy felnőttre jutottam egyedüli gyerekként. Így törődéshiánnyal, kicsapatottságérzéssel nem találkoztam. Ez azért fontos, mert az idegrendszeri stabilitás, a világlátás, a fészek melege életre szóló útravalót jelentenek. Másfelől ezek az évek nagyon zaklatott korszakban teltek. Ha valaki 1939 júliusában születik, akkor öntudatlanul is átélője annak, hogy két hónap múlva kitör a világháború, amelybe két év múlva Magyarország is belép, s arra eszmél a világból, hogy közeledik a front, menekülnek az emberek. Jól emlékszem, Orosházán szintén voltak bombázások, a házunktól fél kilométerre is becsapódott egy hatalmas lövedék. Egyszerre volt ez nagyon szép és nagyon riasztó világ. Amire ezekből az évekből legszívesebben gondolok vissza, s ami egész pályámat alapvetően meghatározta: egy végtelenül tisztességes, abszolút korrekt, hagyományőrző, értékeket elismerő, tisztességes szegénységben élő falusi környék volt a miénk, ahol mindenkinek megvolt a megélhetést éppen csak hogy elemi szinten biztosító foglalatossága. Ahol mindenki pontosan tudta, mi a dolga, s azért mire számíthat. Olyanfajta félig paraszti, félig iparos világ volt ez, ahol nem voltak identitászavarok. Nagy élményem volt, amikor jó néhány éve elmentünk három gyermekünkkel a szentendrei skanzenbe, és sorra megnéztük a régi, paraszti világ rekvizitumait, relikviáit, óriásit nőttem a gyerekeim szemében, mert a mángorlótól kezdve a boronáig mindent néven tudtam nevezni. Ezek ugyanis számomra még nem műzeumi tárgyak, hanem a mindennapi élet részei voltak. A szomszédunkban lókupec lakott, a másik szomszédunkban szíjgyártó kisiparos. A nagymamám nem vasalóval, hanem mángorlóval vasalt. Ebbe a világba nőttem bele, és azt az életre szóló útravalót kaptam, hogy az emberi tisztesség, a becsület, a szavatartás a világon a legfontosabb értékek. Református vallásra keresztelték, evangélikus népiskolában kezdtem meg tanulmányaimat. Később a város legnagyobb állami iskolájába kerültem, majd 1953 és 1957 között a Táncsics Mihály Gimnáziumba jártam, ami kétségtelenül az intellektus csúcspontjának számított Orosházán.

- Az eddigiekből arra következtettek, tanárainak is meghatározó szerepük lehetett a továbbtanulásában...

- Gyerekkoromtól kezdve igazából egyetlen dolog érdekelt: a betű. Nagyapámnak volt egy cséplőgépe, unokatestvéreim állandóan annak a kallantyuút rángatták. Engem csodabogárnak tartottak, mert nem tartottam velük, hanem a házban található Est lapokat és a Tolnai Világlapja példányait búvárlottam. Azt hiszem, egész pályám szempontjából nagy jelentősége volt annak, hogy mint eminens diákra, felfigyelt rám Juhász Antal, a gimnázium igazgatója. (Ő később Szegedre kerülve a Ságvári gimnázium igazgatója lett, fia pedig ma professzorkollégám az egyetemen.) Harmadikos koromban a kezembe adta a 19. századi klasszikus magyar irodalom legjavát. Meghívott a lakásába, amire élesen emlékszem ma is, mert életemben akkor láttam először polgári ízléssel berendezett, úgynevezett úri lakást, ahol nem sublót és komód, hanem könyvszekrények álltak a szobában, parketta volt és fürdőszoba.

- Milyen művek voltak önre a legnagyobb hatással?

- Vörösmarty és Madách összes művét végigolvastam. Emlékszem, a Cserhalom és a Zalán futása különösen megragadta a fantáziámat.

- Így már érthető, honnét ered az érdeklődés a korai magyar történelem iránt...

- Akkor oltódott belém, hogy része vagyok egy nagyobb közösségnek. A múlt a 19. századi reformkor klasszikus-romantikus költőivel fogott meg. A továbbtanulás szempontjából soha nem is jött más szóba, csak a szegedi egyetem. Az ötvenes években

Orosháza szemszögéből Budapest irdatlan és beláthatatlan messzeségben volt. Az akkori infrastrukturális viszonyok között egy orosházi munkásember fia nem is gondolhatott arra, hogy a fővárosba menjen tanulni. Számunkra akkor Szeged volt „a” város. Juhász Antal hatására akkoriban még irodalmár akartam lenni. A magyar szak volt a kabát, s hozzá a szűkös kínálatból a történelmet választottam gombnak.

- *Mikor fordult meg a dolog?*

- Az egyetemen hosszabb folyamat eredményeképpen jutottam el a történelemhez, ebben szerepe volt tanáromnak, Karácsonyi Bélának, akihez már első évtől oklevél-olvasásra jártam, bár latinul még semmit sem tudtam, csak az egyetemen kezdtem el tanulni. Amíg másodév végén nem választottam középkori történeti szakdolgozati témát, inkább magyarosnak számítottam. Akkor történt meg a legfontosabb fordulat: a történelem lett a kabát, s a magyar szak a gomb hozzá.

- *Milyen volt a forradalom utáni években a szegedi egyetem?*

- 1957 szeptemberében kezdtem az egyetemet, nagyon érdekes időszak volt. Teljesen más világgal találkoztam, mint amit Orosházán ismertem. Kollégista lettem, tizenketten laktunk egy szobában, ahol hat emeletes vaságy állt. Meglehetősen rideg körülmények között éltünk, mégis a kollégium nagy nevelőiskola lett számomra. Emberi arculatom formálásában körülbelül annyit adott, mint az egyetem. Az egyetemi szemináriumokkal szemben a kollégiumban rendkívül heves viták folytak. Akkoriban túlnyomó többségében szegény emberek gyerekei jártak az egyetemre, mert a felvételnél előnyt élveztek a munkás-paraszt származású fiatalok. A kollégiumban egymást múltuk felül csóróságban, szobatársaim is falvakból, kisvárosokból való szegény diákok voltak. Ha nem lettem volna öt évig kollégista, valószínűleg egészen más emberré alakultam volna. Szabó Miklóssal, Makk Ferencsel, Szabó Józseffel életre szóló barátságok szövődtek a kollégiumi közösségben.

- *Hogyan emlékszik az egyetem akkori szellemiségére, oktatóira?*

- A szegedi egyetem bölcsészkarán az ötvenes évek nem értek véget 1956-ban, sőt bizonyos történészregiókban még a hatvanas években is olykor-olykor az ötvenes években éreztük magunkat. Egyes oktatók továbbra is készítettek a hallgatókról káderlapokat. Az osztályszempontok mindenek felett álltak. Előszóval szóltak bele a hallgatók magánéletébe. Erőteljes késztetések voltak a politikai állásfoglalásra. Nem hagyták autonóm módon szerveződni a hallgatókat, hanem a maguk céljai érdekében tudatosan irányították őket. Létezett egyfajta besúgói rendszer, amit egyes tanárok – különböző határfokkal – működtettek. Az egyetem bizonyos történészrészlegeinél nem a tudományos munka volt a meghatározó, hanem a mozgalmi tevékenység. Egyik-másik ezek közül nem volt rossz oktató, de amit tanítottak, az szintisztán dogmatikus valami volt. Úgy gondolták, a történelem arra való, hogy az elméletet igazolja, s nem a történelem tanulmányozása hoz létre és alakít elméleteket. A dogmatikus, sztálinista értelemben vett, nagyon vulgarizált marxizmus a mindennapjainkban is jelen volt, erről vitatkoztunk éjszakánként a kollégiumban. Voltak olyanok, akik azt mondták, a népi demokrácia egyetemének, a proletárdiktatúrának az a feladata, hogy mindenkit a rendszer egyszínű katonájává neveljen, s legyünk örök életünkre hálásak, hogy mi lehetünk azok, akik a fáklyát fogjuk vinni. Másokkal együtt én is sokáig hálás voltam az elmúlt rendszernek, hogy faluszéli gyerek létemre egyetemi diplomát szerezhettem, egyetemi oktató lehettem. A hálában nem nagyon volt közöttünk vita, de abban már igen, nekem az-e a dolgom egy életen keresztül, hogy egy elméletet szajkózzak, s té-

nyeket tüntessek el, söpörjek szőnyeg alá csak azért, hogy az elmélet kristálytisztasága ne szenvedjen csorbát. Nagyon hamar megértettem, nekem az a dolgom, hogy új ismereteket adjak, és a tények alakítsanak ki maguknak elméletet. Történetfilozófiai, életfilozófiai, ontológiai kérdéseket vitattunk meg, az egész kollégiumi időszak alatt azt a kérdést jártuk körül: mi végre vagyunk a világon. Később, Tamási Áron *Ábel Amerikában* című regényét olvasva rájöttem, az író megfogalmazott valamit, amiről a mi vitáink is folytak. A regényből azt a híres mondatot szokták idézni, amit a néger mond Ábelnek: „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.” Úgy érzem, fontosabb, amit Ábel felel erre: „Igaza van: késedelem nélkül haza fogok menni, hogy otthon lehessen valahol ezen a világon! Igaza van: nem is lehetünk más célra ebben az életben, mint hogy megismerjünk mindent, amennyire lehetséges: a tarka és zezzugos világot, a megbocsátandó embereket, az egymásra morgó népeket; s amikor mindent megismertünk, amennyire lehetséges, akkor visszamenjünk oda, ahol otthon lehetünk.” Később jöttem rá, hogy egész pályám ehhez a gondolathoz igazodik. Valahol otthon lenni – nem csak egy fizikai helyet jelent. Az egyetem legnagyobb élménye: nem hagytam, hogy maga alá gyűrjön a dogma, s hogy nekem kelljen egy elméletet kiszolgálnom. Minden elmélet sápadt és halovány az élet sokszínűségéhez képest. Már egyetemista koromban tudtam, hogy nekünk nem a tarka és zezzugos világot tanítják, tisztelet a nagy tanáregyéniségeknek, Wittman Tibornak, bizonyos szempontból Mérei Gyulának. Irodalomból például Király Istvántól nagyon osztályszemléletes irodalomtörténetet tanultunk, Pándi Pál is tartott előadásokat egy évig. Az Aczél-kör legfelsőbb tagjai, markáns marxisták tanítottak. Tőlük nagyon egy szempontból nézett világra kaptunk rálátást. Valahol az ösztöneimben már akkor éreztem – talán, mert Orosházán az egyik szomszédunk kupec volt, a másik szíjgyártó, a következő kereskedő, a negyedik pedig fagyaltos –, hogy a világ sokkal bonyolultabb, mint ahogyan a marxizmus homogén egyveretűségében próbálja mutatni. Egy hihetetlenül tarka népi világból jöttem, s a zsigereim tiltakoztak az ellen, hogy beskatulyázzanak és egy dogma egyenes útján haladva kiemeljem azokat a tényeket, amelyek igazolják, és rossz bűvész módjára tüntessem el a nagy kalapban azokat, amelyek nem igazolják az elméletet. Nagy élmény volt, amikor ráébredtem, hogy ehhez képest mást kell csinálnom.

- Diploma után rögtön az egyetemen maradt; remélte, hogy változtathat a viszonyokon?

- Nem vagyok forradalmi alkat, 1962-ben nem azzal a tudattal léptem be oktatóként az egyetem kapuján, hogy meg fogom változtatni a világot. Jó ideig megmaradtam marxistának, csak nem voltam dogmatikus. Történelmi távlatból ma már sokan hajlamosak azt gondolni, hogy minden marxista gondolkodásában lerobbant valaki volt. Anyagelvű történész voltam, ebbeli tulajdonságaimat azóta is megőriztem. Marxistától teljesen szokatlan módon a tényeket maximálisan előtérbe állítottam. Ha van történetírói munkásságomnak egyéni jegye, akkor az elsősorban az, hogy rendkívül forrástisztelő, adatszerező, ténytisztelő történész vagyok, és nem vagyok hajlandó a tényeket különböző elméletek szolgálatába állítani. A legtöbb munkám azzal kezdődik vagy azzal végződik, hogy minden kérdés egyedi vizsgálatot igényel. A történelemben nincsenek sémák, sablonok. Először metodikájában szakítottam a marxizmussal. Nem úgy viselkedtem, mint sok marxista történetíró, aki nem kutatott, mondván, Marx azt már úgyis megmondta. Neves pályatársaim idézeteit tudnám sorolni: adott az elmélet, ahhoz megkeresem a megfelelő adatokat, a többiről nem szólok. Ezzel szemben nekem az

volt a véleményem, hogy mindent tisztességesen kutatni kell. Az más kérdés, hogy akkor még talán túlzottan élt bennem, hogy a séma szerint építkezzem. De már voltak „forgácsok”, amelyek kihullottak a rendszeren, mert nem tudtam beilleszteni őket. Így indult el bennem a kételkedés folyamata, s rájöttem, hogy nemcsak a dogmákkal van baj, hanem a dogmátlanított elmélettel is, tehát azzal, hogy a történelem meghatározója az osztályharc. Ebbe a rendszerbe kezdtek nem beilleszkedni a „forgácsok”. Egyéni motívációk is tovább taszítottak a marxizmustól, s közelítettek egy izmusoktól mentes történefeltfogás felé. Ami a szomszédos országokban a magyar történelemmel történt, az a világon páráját ritkító jelenség. A középkori magyar állam területéből hét környező ország részesedik, s ezek megpróbálták a maguk 20. századi szempontjait érvényesíteni a középkori magyar történelemmel szemben. Ezt ráadásul marxista köntösben tették, így duplán éreztem, hogy egy dogma szorításába került a magyar történetírás. Ez vezetett el ahhoz, hogy már a hetvenes években nagyon kemény vitákat folytattam szovjet, román, szlovák és horvát történészekkel. Időnként jöttek válaszok, s olyankor tényleges tudományos polémivá változott a vita, időnként pedig süketek párbeszédét folytattuk.

- *Hagyta az aczéli magyar kultúrpolitika, hogy egy magyar történésznek kemény vitái legyenek a „testvéri szocialista államok” vezető kutatóival?*

- Aczél Györggyel személyesen életemben egyszer találkoztam, amikor a JATE rektoraként fogadtam. Soha egyetlen könyvemet el nem küldtem neki dedikálva. Ezt csak azért mondom, mert nagyon szeretném, ha egyszer valaki arra a hőstetre vállalkoznék, hogy az Aczél-könyvtár dedikációit közzéteszi. Igen-igen izgalmas olvasmány lenne...

- *A politika sohasem próbált pressziót gyakorolni a magyar történészekre?*

- Ez általában nem direkt formában történt. Én talán túl „kisfiú” voltam ahhoz, hogy Aczél György behívasson. Amikor 1977–78-ban leírtam, hogy a dáko-román kontinuitás-elmélet azért nem lehet igaz, mert nincsenek rá adatok, akkor az egyik akadémikus, a rendszer egyik oszlopa, azt mondta: mégsem kellene ezt megjelentetni, mert úgyis vannak más gondjaink is a román elvtársakkal. Dicséretére legyen mondva, mitután azt feleltem, ennek ellenére meg kívánom jelentetni, nem akadályozta meg, hogy a központi magyar történész-folyóiratban, a *Századok*ban megjelenjék. Király István akadémikus – aki tanárom is volt az egyetemen – Kijev alapításának egyik jeles évfordulóján felkért, hogy az általa szerkesztett *Szovjet Irodalom* című folyóiratba írjak valamit a városról a magyar krónikairódom tükrében. Örömmel vállalkoztam erre a szakmai feladatra, de cikkemben azt is megírtam, van olyan vélemény, amely szerint Kijevben a 9. században magyar uralom érvényesült. A *Szovjet Irodalom* nem fogadta el a cikkemet, mondván, ünneprontás lenne. Erre a *Tiszatáj* egyik 1982-es számában változatlan formában leköszölte az írást. Mindenki elolvashatta, hogy nem uszító cikk volt, nem azt állítottam, hogy Kijev ezer éven át magyar uralom alatt állt. A politikának nem volt türelme ezekhez a finomságokhoz. Szerencsére, amikor a hetvenes évek közepén nagyobb volumenben kezdtem publikálni, akkor már meg lehetett találni azokat a fórumokat, ahol nyilvánosságot kaphattak ezek az írások.

- *Már a pályakezdés idején eldöntötte, hogy Szegeden csinál tudományos karriert?*

- Ez a kérdés akkoriban nem tudatosult bennem. Lassan megszerettem Szegedet, öt évet töltöttem itt egyetemistaként, majd itt kaptam állást, a hatvanas évek közepén szegedi lányt vettem el feleségül. A hetvenes évek elején szüleim is átköltöztek Orosházára.

ról, azaz a családi kapcsolataim is teljesen a városhoz kötöttek. Nem vagyok túl érzelmes típus, sohasem tettem nagy hűségnyilatkozatokat, de itt éltem, itt dolgoztam, az írásaimmal, a cselekedeteimmel szavaztam a város mellett. Szeged számomra mindig természetes közeg volt, jól éreztem magam itt. A hatvanas évek elején a mai sikerorientált, karrierépítő mentalitás teljesen ismeretlen volt. Akkor örültem, hogy faluszéli gyerek létemre ezen az egyetemen oktathatok. Később már annak örültem, hogy talán nem tanítok nagyon rosszul, ha tanítványok szegődnek a nyomomba. Itt maradásommal szavaztam amellett, hogy ez a város számomra mindent biztosított. Talán egy picit hozzájárultam a szegedi szellemiség kialakulásához azzal, hogy egy szűk területen, a középkorkutatásban saját munkáimmal és tanítványaim révén is ismertté tettem Szeged nevét.

– Melyik volt az első olyan munkája, amelyre a szakma felkapta a fejét, beszélt róla, jegyezni kezdték önt?

– Szerencsém volt! Az első kismonográfiám három évvel a diploma után, 1965-ben jelent meg. Erre már országosan felfigyeltek, mert olyan elesett állapotban volt a magyar középkor kutatása, hogy ha valaki írt egy ötíves kismonográfiát a Szent István halála utáni esztendőkről, az a szakmát feltétlenül felrázta. Az egyetemen csak ötödévben derült ki, hogy végül a történelem tanszéken maradok. (Nyíri Antal professzor úr is szeretett volna maga mellé venni a nyelvészeti tanszékre.) Diploma után úgy gondoltam, előbb olvasnom kell, s csak utána publikálni, ezért három évig kutattam első munkámhoz, a *Megjegyzések az ún. pogánylázadások kora történetéhez*. Ezt a munkát számomra teljesen meglepő módon a Szabad Európa Rádió 1965-ben politikai felhanggal ismertette: egy magyar történész írt egy olyan kismonográfiát, amelyben erőteljesen kifejezi a magyarság nyugati irányú elkötelezettségét, és a nyugati eszmék iránti vágyódását. Valóban erről volt szó a könyvben, de természetesen azt már a Szabad Európa munkatársai gondolták hozzá, hogy ennek kódolt üzenet értéke van. Semmi kódolt üzenet nem volt benne! Soha életemben nem írtam kódolt üzenetes munkákat, mert soha nem voltam politikus. Ez a munkám annyiban is berobbanást jelentett, hogy rögtön megjelentek nálam az elhárítástól, hogy kifaggassanak, milyen kapcsolatom van a Szabad Európával.

– Hogyan került az írás a Szabad Európához?

– Fogalmam nincs. Valaki valahogyan kijuttatta. Lényegében azt írtam le ebben a tanulmányban, hogy Szent István halála után a nagy kérdés az volt: visszatérünk-e a keleti pogánysághoz, vagy pedig csatlakozunk a nyugati típusú feudalizmushoz. Arany Jánossal szólva „gondolta a fene”, hogy ennek politikai sugallata lesz. Ezután már jegyezték a Szabad Európánál, s több munkámat is ismertették. Mindez a szakmában is rám irányította a figyelmet. Később már nem jöttek el hozzám a belügyesek, én sem mentem hozzájuk. A szakmában azóta is mindig egy kicsit az érdeklődés homloklterében vagyok. Bizonyos dolgok, például a kettős honfoglalás kérdésében László Gyulával folytatott nyílt vitám, vagy legfrissebben a nomadizmus kérdésében folytatott polémiaim is a figyelem központjában tartottak.

– Ezek a viták mindvégig meg tudtak maradni szakmai polémiaknak, vagy presztízs-szemponatok, esetleg személyes ellentétek is szerepet játszottak bennük?

– Mindennel át voltak itatva, de alapvetően szakmaiak voltak. A román történezssekkel folytatott vitáim voltak a legkevésbé szakmaiak. Több román történész is rendkívül elítélően nyilatkozott rólam, amit sokszor szinte megtiszteltetésnek vettem,

mert ha ők szidtak engem, akkor nagyon rossz dolgokat nem követhettem el. Tudniillik a román történészek meglehetősen vad, szélsőséges, adatokkal alá nem támasztott nézeteket vallottak.

– *Csitult mára a dáko-román kontinuitás körüli vita?*

– Ez több évtizedes lefolyású téma, még nagyon kevés dolog történt. Néhány éve egy bukaresti egyetemi tanár, Lucian Boia írt egy nagyhatású könyvet a román történelem mítoszairól, amelyben sok más kérdéssel együtt eredetkérdéseket is feszeget, s nem a hagyományos felfogásban. Ebben a pillanatban ő a törpe kisebbséget képviseli a román történetírásban. A román történészek túlnyomó többsége s a román iskolai oktatás egésze ma még egyöntetűen a dáko-román kontinuitás elméletét vallja. Ez nem hasonlítható a politikai rendszerváltáshoz, amikor egyik pillanatról a másikra törvényileg lehet szabadságjogokat biztosítani, pártokat engedélyezni. Olyan tudati jelenségről van szó, amely hosszú távon, egy-két nemzedék alatt változhat csak meg. A románok latinitásukat csak Erdéllyel tudják magyarázni, mert a mai Románia területén sehol másutt nem lehetett latinizálódni. Havasalföld vagy Moldva sohasem volt római uralom alatt. Miután Erdély hosszabb idő óta népek találkozóhelye, az erdélyi prioritás kérdését összekapcsolták a román latinizáció kérdésével. Így két legyet lehetett egy csapásra ütni: a történelmi jogukat Erdélyhez, mint autochton népesség, másrészt pedig latinizációjuk színhelyét is Erdélyben jelölték ki. Addig azonban, amíg ezt valaki nem fogja adatokkal bizonyítani – márpedig semmi jele annak, hogy ez valaha is sikerülhetne –, nem tartható az elmélet. Épp e félévben vezetek középkor szakos hallgatóknak névtani, névtudományi stúdiumot, ahol többek között ilyen kérdésekkel foglalkozunk: ha igaz lenne a dáko-román kontinuitás-elmélet, akkor Erdély fővárosát utóbb is Napocának hívták volna, s nem Kolozsvárnak. Mert ahol volt kontinuitás, ott ma Marsiliát Marseille-nek, Coloniát Kölnnek, Tolosát Toulouse-nak nevezik. Ahol nem volt kontinuitás, ott Aquincumot Óbudának, Savariát Szombathelynek, Sopianét Pécsnek hívják, azaz a nevekben sem mutatkozik kontinuitás.

– *Mit gondol, milyen tulajdonság a legfontosabb ahhoz, hogy valakiből jó középkorász legyen? Szorgalom? Kitartás? Fantázia?*

– Az alázatot tartom a legfontosabbnak. Aki egyáltalán ilyen pályára gondol, abban szorgalom bizonyára adott. A tehetség nem megfogható dolog, az bizonyítandó. A középkorkutatás nagyon munka- és időigényes szakterület. Itt nem két könyvből kell egy harmadikat írni, nem egy dogmához kell igazítani néhány gondatlanul összefércelt adatot. A középkor nem annyira politikummal átszótt terület, ezért erre vonatkozóan a marxi elmélet sem volt úgy kidolgozva, mint a modern korra nézvést. Könnyebb dolog volt új eredményeket hozni, mert nem volt annyira erős az ideológia. Épp azért, mert ebből a korszakból kevesebb az adat, nagyon keményen meg kell küzdeni mindennél, és sokféle ismeretanyagra van szükség. Alázat kell ahhoz is, hogy fejet hajtunk a tények előtt. Ez a munka egyfajta speciális életmódot is követel. Természetesen nem kolostori műfaj a középkorkutatás, ahol csak a legszigorúbb időbeosztással lehet dolgozni, de az is biztos, hogy nem fürdővárosokat kedvelők, mondán életet élők terepe, mert a munka érdekében le kell mondani sok világi élvezetről: a nagy autókázásokról, az éjszakai kiruccanásokról, a nagy társasági életről, a jó mód bizonyos külső dolgairól. Ráadásul ezzel pénzt sem nagyon lehet keresni, mert ez egy száraz szakma, nem igazán eladható, a média sem nagyon vevő rá. Kit érdekel II. István kora vagy a jobbágytelek kialakulásának kérdése!? Ezek olyan szaktémák, amelyeket az ember érdeklődésből csi-

nál és alázattal művel. Aki erre a pályára adja a fejét, feltétlenül kell, hogy rendelkezék elhivatottsággal is. Nem patetikus értelemben gondolom, s nem küldetéstudatot értek alatta. Egyszerűen tudomásul kell venni, hogy sarokházat a tudományából nem fog építeni, tízmillió autót sem tud vásárolni. Azt is tudomásul kell venni, hogy – ritka kivételektől eltekintve – nem fog az országos érdeklődés homlokterébe kerülni. Az én korai berobbanásom egy speciális körülménnyel volt kapcsolatos, és talán azzal is, hogy elég sok művet írtam, így sokfelé eljutottak a munkáim, és reflektálhattam a visszhangokra. Ha valaki életében két-három könyvet ír, az nagyon tisztos dolog, de azzal kevésbé lehet betörni. Nekem eddig 68 önálló könyvem jelent meg, és ebben a szerkesztések nincsenek benne. Így nagyobb sanszom volt arra, hogy felfigyeljenek rám, de nem ez a jellemző a középkorkutatásban. Az alázatot nemcsak a források iránt tartom szükségesnek, hanem a világ kihívásaival szemben is. Aki a tehetségét aprópénzre váltja, nyelvtudása révén alkalmilag fordításokat vállal, középiskolásokat készít fel az egyetemre, annak számolnia kell azzal, hogy ezek a dolgok úgy kiszívják az energiát az emberből, hogy előbb-utóbb óhatatlanul mérleget, melyiket éri meg csinálni. Ezzel az alázattal tűnik el, hiszen azáltal, hogy fordít vagy a felkészítő munkával emberi sorsokat tart a kezében, fontos személynek érezheti magát, de azzal, hogy leülök az asztalhoz, és elolvasok néhány ezer oklevelet, én nem érzem kevésbé fontosnak magam, de a társadalom nem igazolja vissza azonnal. Ha valakinek nagy szüksége van arra, hogy hetente, havonta visszajelzést kapjon, mennyire fontos ember, akkor ne jöjjön középkorásznak, mert itt ilyen érzései nem biztos, hogy egy ideig lesznek. Az alázat elsősorban abban mutatkozik meg, hogy legyen lelki erőm leülni az oklevélhez, elővenni a nagyítót, és elképesztően nehezen olvasható szövegeken egy életen keresztül végigraggni magam.

– Ugyanakkor ez a nyomozómunka hallatlan szellemi izgalmat is jelent...

– Tulajdonképpen ezért csinálom! Kicsit gyermekesnek is tűnik ez. Ha az ember jobb anyagi körülmények között Nyugat-Európában vagy Amerikában lenne professzor, akkor ennek még jobban tudna örülni. Hosszú évek óta szisztematikusan Anjou-kori okleveleket olvasok. Nekiláttam, s 1301-től kezdve minden oklevelet latin eredetiben elolvasok, kijegyzetelek, magyarra fordítok, regesztát készítek belőle, és a regesztát apparátussal fölszerelve – ki olvasta még el, ki mit mondott róla – közzéteszem. 1301-től 1322-ig jutottam el, azaz egy szűk emberöltő, huszonkét év anyaga ment át a kezemen. Ebből a korszakból, akiről írás maradt, mindenkit ismerek. Tamási Áronra visszatérve, ez hallatlan otthonlétet jelent. Nemcsak Szegeden vagyok otthon, hanem az Anjou-kor egy szakaszában is. Amikor kézbe veszek egy olyan oklevelet, amit még senki nem olvasott el – és több ezer ilyen van –, akkor olvasás közben sorra jönnek elő az emlékképek a szereplőkről. Százával vannak személyes ismerőseim az Anjou-korból, akiknek tudok a gaztetteikről, csínytevéseikről, megjavulásukról. Így otthon lenni egy korszakban majdnem annyi, mint térben otthon lenni valahol.

– Mit gondol arról, vannak-e a történelmi szereplőknek személyiségi jogaik? Kell-e a múlt faggatójának mérlegetnie, mi az, amit nyilvánosságra hozhat, s mit kell elhallgatnia a széles olvasóközönség előtt?

– A régi korok vonatkozásában ilyen személyiségi jogok modern értelemben nincsenek. Ezekkel a problémákkal nem is nagyon találkozom, tudniillik a középkori iratok szeméremértő dolgokat nem tartalmaznak. Ha lennének, az intim szférával kapcsolatos dolgokat kíméletesen kellene kezelni. Nagyon nehéz helyzetbe kerülnék, ha az

oklevelek egy részében lennének intim szférába tartozó információk. Nagyon mélyen el kellene gondolkodnom, mit szabad belőle nyilvánosságra hozni. Ez a probléma elsősorban nem a mi, hanem a későbbi korok kutatóinak gondja. Azt hiszem, ez a kérdés a mai napig nincs kellően tisztázva. Amikor divattá vált például József Attila betegségének vagy – plátóin túlmenő – szerelmeinek vizsgálata, akkor az heves pro és kontra érveket váltott ki.

– *Arra gondoltam, hogy például az Árpád-házi uralkodókról Makk Ferencsel közösen írt kötetét talán az teszi olyan élvezetessé, hogy királyainkról rengeteg személyes jellegű apró információt is kaphatunk...*

– Ezek az információk igazából nem sértenek személyiségi jogokat, hiszen ezek az uralkodók közszereplők voltak, és így személyiségi jogaik is korlátozottak. Azáltal, hogy valaki közszereplő, az intim szféra bizonyos vonatkozásaiban is vállal kötelezettséget önmagáért. Aki király, bán vagy nádor, arról több irat maradt ránk, ennél fogva viselt dolgairól is többet tudhatunk, bár ezek az információk nem hatolnak be az intim szféra legmélyebb rétegeibe. Az első kiadásban még a rendszerváltás előtt, 1988-ban megjelent *Az Árpád-házi uralkodók* című kötetünk írásait először 1986-ban tettük közzé az Interpress Magazinban. Bizonyos szempontból az elsők között tértünk át a közép-kor megismertetésében egyfajta pszichologizáló attitűdre. Nem egyszerűen csak azt mondtuk el, ami le van írva a forrásokban, hanem a forrásanyag majdnem teljes egészének ismeretében megpróbáltunk személyiségjegyekre is következtetni. Ehhez természetesen nagyfokú forrásismeret és nagy kutatói tapasztalat szükséges, kezdő kutatóknak ez a módszer nem feltétlenül ajánlott.

– *Tavaly, amikor bemutatták a Szegedi Szabadtéri Játékokon A kiátkozott című zenés történelmi játékot, elolvastam az irodalmi alapanyagot, Szentmihályi Szabó Péter regényét és a már említett kötetből az ön tanulmányát is IV. Lászlóról. Érdekes tapasztalat volt, hogy a szikár tényeken alapuló történelmi portré legalább olyan izgalmas olvasmány volt, mint a romantikus színezetű regény. Hogyan vélekedik a történelmi regény műfajáról?*

– Történelmi regényeket alkalmilag olvasok, de sohasem a szakember szemével. A történelmi regényben a történelmet csak díszletnek tartom, és tudom azt, hogy nem ismeretekre kell szert tennem belőle. Az emberek nagy része a történelmi regényekből szerzi a korra vonatkozó ismereteket és az üzeneteket. Abban van az óriási különbség a történész munkája és a történelmi regény között, hogy az, ami a regényben csak háttér, díszlet, apropó, alkalom, az nálunk a lényeg. Nem üzenetet fogalmazunk meg. A történelmi regények szerzői általában a történelmet apropóként használva üzennek koruknak. A mi műfajunkban pedig nem lehet üzengetni. A valós történelemnek anynyi üzenete van, ahány ember olvassa. Kedvenc példám: a magyar honfoglalás egészen mást jelent egy magyarországi magyar, egy erdélyi magyar vagy egy burgenlandi osztrák számára. A mi szakmánkból azok szoktak üzeneteket kiolvasni, akik a mi műveinket is úgy olvassák, mint a történelmi regényeket, és nem veszik észre, hogy a történelmi regény és a történelmi szakmunka között iszonyatos különbségek vannak. Épp azért, mert nem így közeledem a történelmi regényekhez, általában nem szoktam rossz véleménnyel lenni róluk. Nem az az ember vagyok, aki arra figyel a regényben, miért függ a falon tükör, amikor abban a korban még nem is létezett. Tudom, hogy nem a kort kell megtanulnom a történelmi regényből. Amikor megkérdeztek egyik-másik irodalmi feldolgozásról, s az tetszett, akkor nem utasítottam el szakmai göggel, hanem azt mondtam: jó volt. Nemrégiben mutatták be a Duna TV-ben az *István, a királyt*, és

ennek kapcsán megkérdeztek egy stúdióbeszélgetésben a darabról. Azt mondtam, ez a darab tulajdonképpen jól tükrözi a kor legfontosabb problémáját: a régi és az új birkózását. Más kérdés, hogy tele van kortévesztéssel, olyan eseménnyel, amelyről nem tudjuk biztosan, valóban úgy történt-e. A legfontosabb mégis, hogy valós problémára hívja fel a figyelmet. A történésznek az a feladata, hogy ezt más eszközökkel, más közönséghez szólóan mutassa be. Teljesen más dimenzióban tudom elképzelni a történelmi regényt, a történelmi drámát és a történetírói alkotást. Ezek békésen megférnek egymás mellett. Sohasem mondtam, hogy az írók minek írnak történelmi darabokat. Például amikor egyik alkalommal Szabó Magdával találkoztam, a legmelegebben gratuláltam *Az a szép fényes nap* című, Géza fejedelemtől szóló darabjához. Megmondtam neki, hogy a maga módján remekmű a drámája, mert Géza töprengéseit, dilemmáit, a választás lehetőségei fölötti kínlódásait csodálatosan bemutatja. Az írók olvassák el és használják fel a történelmi munkáimat, s én is el fogom olvasni a műveiket, de már nem a részletekre leszek kíváncsi, hanem arra, hogy milyen érzelmeket keltettek bennük a történelmi tények. Azaz én adom az értelmet, az író pedig hozzáteszi az értelemnek az érzelem szűrőjén átszűrt elemeit, és így születhet jó irodalmi alkotás.

- *Mit gondol, mennyire tárgyyszerű a mai magyar történetírás?*

- Vannak olyan területek, ahol elfogultsággal vádolnak bennünket. A magyar történetírással kapcsolatban a legfontosabb globális vád szomszédaink részéről: egyfajta „birodalmi” koncepcióban gondolkozik. Ezt vállalnunk kell! Ez nem azért van, mert napjainkban visszavágyjuk a Trianon előtti Magyarországot, hanem egyszerűen azért, mert 1918-ig – de jure 1920. június 4-ig, a békeszerződés aláírásáig – egy nagy történelmi Magyarország létezett. Bennünket attól eltiltani, hogy a saját történelmünket kutassuk és tanítsuk, nem szabad. Nekünk nemcsak arra van elidegeníthetetlen jogunk, hogy Afrikát, Bizáncot, Japánt vagy épp Kamcsatkát kutassuk, de méginkább jogunk, sőt kötelességünk, hogy Erdélyt, a Felvidéket, a Délvidéket vagy épp Burgenlandot kutassuk, mert a magyar múlt szervezettebb részét képezik. Megértem a szomszéd országokat is. Viszonylag tűrhetően ismerem például a szlovák történetírást. Pályám elején intenzíven foglalkoztam Csák Mátéval, két könyvet is publikáltam róla, s az ő kedvéért tanultam meg annyira szlovákul, hogy a szakirodalmat még ma is egy kissé, de harminc évvel ezelőtt folyamatosan tudtam olvasni. A szlovák történetírást mélységesen megértem, tudniillik Szlovákia fiatal állam. A szlovák nemzet ezekben az évtizedekben formálódik ki, és keresi a gyökereit. Minden nemzet átment ezen a fázison, amikor megpróbálta a történelembe minél mélyebben beleereszteni a gyökereit. Ez a ma szempontjából esetleg irritáló lehet. De ne felejtjük el, hogy amikor a 18–19. században mi is mélyen beleeresztettük gyökereinket a múltba, akkor ez az osztrákokat irritálta! De Ausztriának is el kellett fogadnia, hogy nagy keleti végein él egy nem német nyelvű, nem azzal az azonosságtudattal rendelkező, más mentalitású népesség. Most nekünk is el kell fogadnunk: a mi „nagy magyar birodalmunk” újkori, legújabb kori történelmében a sors, a demográfia így hozta, hogy más népek alakítottak államot, vagy csatlakoztak Kárpát-medencén kívüli nyelv- és mentalitástestvéreik államához. Ezek most a történelmiségben próbálnak gyökeret ereszteni. Ezek a folyamatok idővel le fognak tisztulni, de ez nem azt jelenti, hogy most időnként, alkalmanként ne figyelmeztessük őket. Mint ahogyan ők is figyelmeztetnek bennünket. Ebben az esetekben nagy részében nincs igazuk. Mert nekünk Japánt kutatni jogunk, de a Kárpát-medencét kutatni köte-

lességünk. A történettudományban nincsenek kicövekelte dolgok, mindent szabad kutatni. A szomszédos országok történészeinek sem kell rossz néven venniük azt, hogy az ő történelmükbe vágó dolgokat kutatunk. Mert nem is biztos, hogy az ő történelmükbe vág. Quo jure? Másrészt pedig a kutatás szabadsága itt ma már messzemenő. Ars poetica, hogy a középkori magyar történelmet egyszerre kell nemzetközi összefüggésekben, ugyanakkor szigorúan a forrásokra építve kutatni. Erre törekedtem például a magyar állam megszületéséről szóló könyvemben, vagy például a magyar nemzet megszületését tárgyaló kötetem el sem készülhetett volna tág horizontú európai tabló felvázolása nélkül.

– *Professzor úr, visszatekintve hogyan értékeli a Szeged-monográfia jelentőségét? Betölti azt a szerepet, amit szántak neki?*

– Ilyen méretű munkát körülbelül százévente készített egy város. Az ország sem sokkal sűrűbben, talán kettőt-hármat évszázadonként. A *Szeged története* mint szak tudományos munka messzemenően betölti hivatását. Aki tudományos mélységben kíváncsi a város történetére, az most és még nagyon sokáig használni fogja ezeket a köteteket, hiszen iszonyatos mennyiségű tényanyag van bennük. Amire az indulás pillanatától büszke voltam: széles magyar és európai horizonttal dolgozik. Az, hogy közel hetven munkatárs közreműködésével jött létre ez a munka, mutatja, hogy a nagy specializáltságot igénylő részek nagyon szakszerűen lettek kidolgozva. A nagyközönség vonatkozásában viszont a Szeged története nem töltheti, és nem fogja betölteni hivatását, mert aki nem szakmai igényrel közeledik a város múltjához, az nem fogja kézbe venni az ötkötetes monográfiát. Ezt általában úgy hidalják át, hogy a hasonló munkákból készítenek egy rövidebb, egykötetes kompendiumot. Már évekkel ezelőtt felvettem a polgármester úrnak, hogy itt lenne az ideje egy egykötetes Szeged története kompendium elkészítésének, amit nem feltétlenül a legjobban kvalifikált, de esetleg bikkfanyelven író történésznek kellene megcsinálnia, hanem olyan, történeti kérdésekben járatos újságírónak, kultúrmenedzsernek, aki történelem szakot végzett, tudja, mi a történelem, ugyanakkor van stílusa. Igazából egy ilyen munka töltené be a hivatását. Nem véletlen, hogy miközben Magyarország történetéről az elmúlt száz évben három nagy munka is készült – 1895 táján a tízkötetes Millenáris, utána mintegy a felezőidőben a Hóman–Szekfű, majd a tízkötetes Magyarország története –, ezeket nem nagyon forgatja az átlagos olvasó. Szakembereknek szólnak, nagyon jó, hogy vannak, de időközben nagy sűrűséggel kiadnak különböző egy- és kétkötetes kompendiumokat a magyar történelemről, s ezeket olvassák az emberek. Ezért nagyon pártolnám azt az ötletet: valaki alázattal vállalkozzék arra, hogy szigorúan a mi várostörténeti monográfiánk alapján – amely a rendszerváltáson átívelő ideológiamentes munka – kétszáz-kétszázötven oldalon összefoglalja Szeged történetét. Ezt akár népkönyvként lehetne Szegeden árulni. Állítom, nagyon sokan megvennék, elolvasnák, afféle bestsellerré válhatna. Tíz év múlva egy történeti kérdések iránt érdeklődő literátornak megint ki lehetne adni egy ilyen munkáját, mint ahogyan ma is több Magyarország története forog a könyvpiacra.

– *A Szeged története ötödik kötete 1944-ig jutott el. Van remény a közeli folytatásra?*

– Úgy gondolom, a történeti távlat hiánya miatt nem feltétlenül kellene ezzel most foglalkozni. Ez az új évszázad feladata lenne. Fel kellene nőnie egy olyan történész generációnak, amelyik érzelmileg már nem kötődik ezekhez az eseményekhez, amelyik saját személyén keresztül is történelemként tekint erre a korszakra. Ma nemcsak azért

kényes ez a kérdés, mert még élnek a szereplők. Ha ezzel a feladattal megbíznak egy hatvanéves kutatót, aki ezen időszak nagy részét tevékeny szereplőként élte végig, aki benne volt ezekben a dolgokban, akkor nem biztos, hogy nagyon nagy objektivitást fogunk kapni. Annak viszont semmi akadálya nem lenne, hogy 1944-től kezdve összeállítsunk egy kronológiát, amely ösztövért vázát adná annak, melyik évben mi történt. Meg kell mondjam, erre nem állnak rendelkezésre e pillanatban azok a megbízható standard szakemberek, akik egy ilyen munkát meg tudnának csinálni. Ehhez új kutatók szükségesek. Azt hiszem, meg kell várnunk az új évszázadot, amikor amúgy is el kellene, hogy induljanak az ide vonatkozó kutatások, s annak melléktermékeként meg lehetne csinálni a kronológia 1944 októberétől induló második kötetét is.

- Hogyan látja az egyetem és a város kapcsolatát? Mennyire képes az egyetem az egész városra kisugárzó szellemi központ lenni?

- Ebben a kérdésben nagyon régóta tudatzavart tapasztalok. Amikor városról és egyetemről beszélnek, akkor a városi adminisztrációt és az egyetem vezetését szokták rajta érteni. Ha nem így tekintem a város és az egyetem kapcsolatát, akkor azt kell mondjam: a sok nyafogás, nyavalygás ellenére sem értek egyet azzal, hogy az egyetem idegen test lenne Szegeden. A város a polgárok összessége, az egyetem pedig az Universitas polgárainak összessége. Azt hiszem, mi oly mértékben beszervültünk ebbe a városba, hogy ha bennünket valami csoda folytán kiszípkáznának, akkor az a Szeged nem ez a Szeged lenne. A város és az egyetem adminisztrációja között természetes, hogy nincs szoros kapcsolat, hiszen függetlenek vagyunk egymástól. Ez nagyon is jó, mert szuverén módon járhatunk el egymással szemben. A városnak már a tanácsrendszerben is és most, az önkormányzati rendszerben is sok gesztusa volt az egyetem irányába. Ezekről hajlamosak vagyunk megfeledkezni! Szeged a városi jellegű kitüntetéseiben, telekjuttatásaiban, egyetemi tanárok lakáshoz segítésében, meggyökereztetésében nagyon sokat segített az egyetemnek. Más kérdés, hogy mi is nagyon sokat adunk a városnak azzal, hogy öregbítjük a hírnevét, konferenciákat rendezünk, egyéni arcélt adunk neki. Szeged ma már elképzelhetetlen lenne az Universitas nélkül.

- Kellő súllyal vesznek részt az egyetemi oktatók Szeged közéletében?

- Biztosan nem, de sok egyetemi októnak nincs is erre igazából igénye. Tudomásul kell venni, sok egyetemi oktató azzal van jelen, hogy tanít, hallgatókat nevel. A tanácsrendszerben mindig hiányolták, kevés az egyetemi ember a tanácsban. Ma sem hiszem, hogy az lenne a megoldás, ha két-három egyetemi oktatóval több lenne a közgyűlésben. Aki viszont ott van, annak vannak feladatai. Ugy gondolom, nekünk a mindennapi tevékenységünkkel kell ráébresztenünk a polgárokat arra, hogy lobbyzzanak mellettünk. Világosan kell látni, hogy talán minden más céget meghaladóan mi, az Universitas közössége vagyunk a legjelentősebb tényező ebben a városban. Örömmel látom, hogy ez érződik Szeged arculatán. Közvetlen városfejlesztési szakkérdésekkel nem nekünk kell foglalkoznunk. A város vezetése megtalálta azokat az informális csatornákat, amelyeken keresztül a város vezető értelmiségével kapcsolatot tud tartani. A polgármesteri tanácsadó testület tagjaként tudom, milyen fajsúlyú problémák kerülnek azon a fórumon elő. Igyekszem komolyan venni, hogy indirekt módon benne legyünk a város arculatának megszabásában.

- Gyakran találkozom önnel a Szegedi Nemzeti Színház előadásain. Fontosnak tartja, hogy tájékozott legyen a szegedi művészeti életben, vagy egyszerűen csak szereti a színházat?

– A színházat roppant fontosnak tartom! Szegeden ugyan nincs meg a budapesti bőséges kínálat, de van három játszóhely is. Feleségemmel hosszú évek óta bérletünk van. Mindenevő vagyok, s épp ez a jó a szegedi színházban, hogy a három tagozat ki tudja elégíteni a különböző igényeket. Számomra nagyon nagy megnyugvás, hogy havonta egyszer eljárhatok színházba. Ez kell ahhoz, hogy az ember Szegeden kultúremlernek érezze magát. Ugyanígy, ha szakmai elfoglaltságaim mellett módom van, más rendezvényekre is elmegyek. Igyekszem nyitott lenni, részt venni a város szellemi és közéletében.

– *Hogyan fogadta a díszpolgári címet?*

– Rendkívüli módon meglepett, a városi napilapból szereztem róla tudomást. Méretetlenül és kimondhatatlanul jó érzés volt, mert ugyan az a fajta ember vagyok, aki nem tisztségekért, kitüntetésekben megnyilvánuló elismerésekért dolgozik, de mint mindenki, bennem is él hiúság. Büszke vagyok arra, hogy – Széchenyi, Klebelsberg vagy az 1989 utáni kitüntetettek követőjeként – jó társaságba kerültem. A távolról jött ember mindig igazat mond, a velünk élőt lehet szaván fogni, ezért mindig azok az elismerések érik a legtöbbit, amelyek kisközösségekben, belső adományozással történnek. Szeged ebből a szempontból kisközösség, a város tudja ellenőrizni, hogy megérdemelt-e vagy sem.

– *Végezetül hadd kérdezzem meg, milyen tervei vannak, milyen témakörben dolgozik?*

– Az emberek többsége esküszik arra, egyszerre csak egy témán lehet dolgozni, én viszont mindig több kérdéssel foglalkoztam egyszerre. Nem tudtam volna 68 kötetet megírni, ha mindig csak egy témán dolgozom. Folytatom az Anjou-kori oklevelek kutatását – ebből most jelenik meg az ötödik kötetem –, ameddig élek, ezen fogok dolgozni. Közben beindítottam egy vállalkozást Az államalapítás korának írott forrásai címmel: egy tíztagú munkaközösséggel 1999–2000-re letesszük Szent István és tágabb kora forrásanyagát magyar fordításban szakszerű kommentárokkal. Ennek az oktatásban, a tömegtájékoztatásban és a közművelődésben óriási jelentősége van. Csongrád Megye Önkormányzata támogatása révén mód van arra, hogy 2000-ben reprezentatív tanulmánykötetet adjunk ki Szent István és Európa címmel, amelyet Makk Ferenc professzorkollégámmal és barátommal együtt ketten szerkesztünk. Ebben húsz külföldi és hazai szerző bemutatja, hogy mit jelentett Szent István korában Európa, mit jelentett a régió és mit jelentett a kettő között Magyarország. Ezzel köszönti a második ezredforduló az első ezredfordulót. Fölkérést kaptam, hogy a millennium tiszteletére készítek el a magyar 11. század új szempontú, majdnem hogy szociológiai jellegű feldolgozását. Hagyományos módon már megírtam ezt a korszakot. Egy ilyen új struktúrájú összefoglaló a források miatt szinte teljesíthetetlen feladat, igazi kihívás számomra. Azt vallom, a kutatói pálya vége felé járó embernek sem kell idegenkednie a kihívásoktól: meg kell tudnia adni rájuk a válaszokat.

Hollósi Zolt